

COMPONENTELE SISTEMULUI DE DREPT

CORINA BUZDUGAN*

Abstract. The legal system should not be confused with the systematizing legislation or the regulatory laws. The legal system takes form together with a particular type of law and the inner connections, the correspondence between laws and their division into categories and institutions is ultimately determined by the social connections.

Keywords: legal system, institutions, categories, laws

În zilele noastre putem privi universul – atât cel material cât și cel ideal, ca fiind format dintr-o infinitate de sisteme. Orice fenomen, obiect, proces etc. Poate fi considerat un sistem, un ansamblu de elemente aflate în relații logic determinate și care nu se reduce la suma părților componente¹.

Teza universalității conceptelor de sistem și structura privește întreg universul ca fiind format din conexiuni unitare de subsisteme și oricât de simplistă ar putea părea această constatare ea este fundamentală în gândirea umană. Știința a privit secole de-a rândul, în mod izolat, părțile întregului, studiindu-le separat și încercând să reconstruiască (rareori un succes) comportamentul acestuia din acela al părților alcătuitoare.

Potrivit concepțiilor mecaniciste, sistemul a fost privit ca un agregat mecanic care însuma elementele componente în care fiecare își păstra integral calitățile. Într-un sistem integrativ părțile își pierd individualitatea și fiecare element capătă însușirile proprii ale totalității, individualitatea apărând ca atribut al întregului sistem și nu al componentelor. În această lumină apar eronate atât interpretările care dizolvă părțile în întreg și-l reduc la un ansamblu de relații, cât și acelea care reduc întregul la elementele sale. În timp s-a dovedit necesitatea unei sinteze între element și sistem, între parte și întreg. Absolutizând un aspect sau altul se ajunge

* Lector universitar, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir” București. Facultatea de Drept din Cluj-Napoca.

¹ A se vedea C.Popa, *Sistemul dreptului*, Editura „Universității Lucian Blaga”, Sibiu, 1999, p.3 și urm.

la reglementări unilaterale a imaginii universului, întrucât totalitatea nu poate fi reduse la elemente, dar nu se poate face abstracție nici de determinările acestora. Dacă "partea" este cercetată de o singură știință, întregul " formează obiect de studiu interdisciplinar. Apariția conceptului de sistem și elaborarea teoriei sistemelor a corespuns unei necesități pe care a simțit-o umanitatea de a rezolva problemele pe de-a-ntregul lor. Cercetările di domeniul sistemelor au fost începând cu secolul al-XX-lea mai ample, mai bogate în conținut și au configurat o disciplină științifică - teoria sistemelor, care prin domeniul de cuprindere a devenit o materie pluridisciplinară cu vocație de aplicabilitate generală, fiind utilă demersurilor cognitive din chimie, fizică etc. Dar și din domeniile social, economic, juridic, politic etc.

S-au formulat de-a lungul timpului diferite opinii, curente cu privire la definirea conceptului de sistem, curente care au surprins în general aceleași trăsături esențiale, însă se deosebesc mai mult sub aspectul enumerării unor trăsături secundare ale sistemelor.

Cea mai generală definiție a sistemului îl prezintă ca pe o colecție de elemente legate între ele prin relații identificabile, formând un singur tot.

Un sistem este supra sistem pentru părțile sale și subsistem în componența altor sisteme. El este totodată o totalitate constitutivă, dar ne sumativa de elemente, întrucât nu se reduce la suma părților componente. Orice domeniu al existenței poate fi reprezentat ca totalități, ca entități cu anumite structuri, iar prin structură înțelegem "o așezare de elemente ce alcătuiesc un tot, format din elemente solidare care nu poate fi ce este decât în legătură cu ele"².

Structuralitatea este proprietatea pe care o au obiectele și fenomenele în general, de a se constitui în formațiuni complexe, structurate ca totalități omogene și relativ stabile. Din postularea structuralității ca proprietate a existenței, putem deduce teza universalității conceptelor de "sistem" și "structura". Așadar și în cadrul existenței unei societăți sau al unei țări, putem desluși structuri juridice în cadrul cărora, sistemul dreptului ocupă un loc aparte ca fenomen social distinct.

În domeniul dreptului ca și în oricare altul al existenței distingem un sistem format din totalități, entități, cum sunt normele juridice ce formează sisteme cărora, la rândul lor, le sunt subordonate subsisteme.

² A se vedea A. Lalande, *Vocabulaire Technique et critique de la philosophie*, P.U.F. Paris, 1956, p.1031

Am precizat că prin sistem înțelegem un ansamblu de elemente aflate în legătură între ele, în cadrul unei formațiuni complexe și relativ stabile, formațiune care se comportă ca întreg cu proprietăți și funcții proprii, distincte calitativ de proprietățile elementelor componente. Aplicată dreptului, această constatare se referă la faptul că acesta se prezintă ca un ansamblu de norme juridice aflate în strânsă legătură între ele, în cadrul sistemului de drept, ce formează un întreg cu proprietăți și funcții proprii, distincte de proprietățile normelor juridice. Norma juridică se prezintă ca sistem față de ipoteză, dispoziția și sancțiunea care o compun.

Normele juridice, ca elemente ale sistemului de drept se comportă ca părți în raportul cu sistemul de drept în care se integrează (instituția juridică, ramură de drept și în final sistemul dreptului) și ca sisteme în raport cu propria lor structură. Relația existentă între elementele componente și sistem, între părțile componente și întreg este o relație între sisteme și subsisteme.

Organizarea normelor și instituțiilor juridice și ramurilor de drept în sistemul de drept al fiecărei țări dau structura acestuia, configurând-o în mod diferit, de la stat la stat. Trebuie avut în vedere că anumite trăsături ale sistemului de drept nu le întâlnim la fiecare normă sau instituție juridică, sistemul fiind determinat de relațiile sociale ale unor societăți și servește acestor relații atâta timp cât ele există. Sistemul de drept acționează asupra relațiilor sociale prin toate normele, instituțiile și ramurile sale, în mod concentrat și nu prin toate normele, instituțiile și ramurile sale, în mod concentrat și nu prin fiecare normă sau instituție privită izolat.

Conceptul de structură a dreptului reflectă în mod sintetic proprietățile normelor, instituțiilor și ramurile de drept și a relațiilor dintre acestea. Sistemul de drept trebuie conceput ca un întreg în strânsă dependență cu părțile, ca o totalitate omogenă în care normele, instituțiile și ramurile de drept dintr-o anumită țară, se întrepătrund atât între ele cât și cu sistemul în întregul său.

Sistemul de drept nu reprezintă o contopire totală a elementelor lui și nici suma aritmetică a acestora. Normele juridice din cadrul acestui sistem de drept nu trebuie privite ca neschimbătoare, imuabile ; pe măsură ce societatea se dezvoltă, relațiile sociale se schimbă, apar norme juridice noi, în timp ce altele își pierd valabilitatea, actualitatea și sunt abrogate explicit sau tacit.

Sistemul de drept este așadar unitatea dreptului și diviziunea lui în părți independente, ramuri de drept și instituții juridice. Dreptul este un

sistem complex și deschis care interacționează nu numai cu mediul social (exterior lui) dar și fiecare dintre părțile lui constitutive. Sistemul de drept se autoorganizează adaptându-se permanent la schimbările mediului, astfel asistăm la apariția unor noi ramuri de drept și la dispariția altora (de exemplu reapariția dreptului comercial sau a formării unei subramuri a dreptului afacerilor).

Ca o concluzie putem spune că norma juridică este elementul de bază a sistemului de drept, elementele componente ale ei și interacțiunile dintre acestea le imprimă atribute de sistem, respectiv de subsisteme ale ansamblului. La rândul lor, normele juridice alcătuiesc subsistem la nivel superior, care ajută la asamblarea sistemului de drept.

Asemenea subsisteme sunt instituțiile juridice și ramurile de drept. S-a afirmat că sistemul de drept este alcătuit din norma juridică ca element de bază structural, având o minunată generalitate, instituția juridică, element intermediar și ramură de drept, element de maximă generalitate în cadrul sistemului³.

Elementul de bază îl reprezintă *norma juridică* pe care am definit-o ca fiind, o regulă de conduită care are caracter general, tipic, impersonal, de aplicabilitate repetată, la un număr nedefinit de persoane și cu caracter obligatoriu.

Normele juridice reprezintă o anumită unitate în ansamblul lor, fiind legate între ele și grupate într-un sistem. Normele juridice alcătuiesc un tot unitar, fiind foarte strâns unite între ele, chiar dacă sunt deosebite prin conținut. Cauzele care fac ca dreptul să fie pătruns de o unitate în ansamblul normelor sale și ca între acestea să existe o concordanță internă sunt determinate de structura economică și socială a societății respective, ce condiționează principiile de drept.

În cadrul acestei unități a dreptului, normele juridice se repartizează, după diferite criterii, în grupe distincte, cunoscute sub denumirea de *instituții juridice și ramuri de drept*.

Nici o normă juridică nu-și poate găsi o aplicabilitate practică dacă este privită în mod izolat, ruptă de ansamblul celorlalte norme. Instituțiile juridice și ramurile de drept nu sunt grupări de norme complet separate. Toate normele juridice apar ca o unitate, iar principiile pe care fiecare din ele le reflectă sunt în concordanță și, totodată, sunt subordonate principiilor generale care caracterizează tipul de drept respectiv.

³ I. Ceterchi, *Unele aspecte privind norma juridică*, R.R.P, nr.2/1964, p.64, citat de C. Popa, *Op. Cit.*, p.297

Normele juridice dintr-un stat formează un sistem în care se reflectă atât unitatea dintre ele, cât și caracterul lor diferențiat pe ramuri și instituții juridice. Această structură internă a dreptului în literatura juridică este denumită sistem al dreptului. **Sistemul de drept** este deci unitatea dreptului și diviziunea lui în anumite părți interdependente - ramuri de drept și instituții juridice.

Cunoașterea sistemului de drept are o importanță deosebită, întrucât el ajută celor care lucrează în cadrul aparatului de stat să se orienteze în mod just în procesul de elaborare a normelor juridice, să descopere și să completeze anumite lacune, să elimine normele perimate și să asigure armonia și concordanța principală dintre normele dreptului în vigoare.

Cunoașterea sistemului dreptului contribuie, în același timp, la o justă aplicare a dreptului, atrăgând atenția asupra a ceea ce este esențial în diferite prevederi ale normelor juridice, oferind o privire de ansamblu asupra legăturilor dintre diferite norme și instituții juridice. Sistemul dreptului are importanță mare și pentru scopuri didactice și științifice, privind buna organizare a predării dreptului în învățământul juridic universitar, cât și a muncii de cercetare științifică.

Spre deosebire de sistemul juridic, cu structuri exhaustive, sistemul dreptului are în vedere palierul normativ al societății și își propune, pe de o parte, să delimiteze normele juridice de alte norme sociale și, pe de altă parte, să unifice normele juridice, indiferent de tipul lor (interne sau internaționale, de drept administrativ sau de dreptul familiei etc.)

Sistemul dreptului nu trebuie confundat cu sistematizarea legislației sau cu sistematizarea actelor normative. El apare odată cu tipul de drept respectiv, legătura internă, concordanța normelor juridice și diviziunea lor în ramuri și instituții fiind determinată în ultimă instanță de relațiile din societatea respectivă. Acest lucru este independent de faptul că normele juridice sunt sistematizate sau se găsesc dispersate în diferite izvoare, independent de gradul de dezvoltare al codificării și de sistematizare a legislației.

Următorul element al construcției sistemului dreptului este instituția juridică, care reprezintă sfera cea mai strânsă a legăturii de conținut între mai multe norme juridice.

A. INSTITUȚIA JURIDICĂ

În drept, noțiunea de instituție este utilizată în două accepțiuni:

1. organism cu personalitate juridică: Parlament, Tribunal, spital, universitate sau

2. ansamblu, complex de norme juridice. În aceasta a doua accepțiune, sfera cea mai restrânsă a legăturii de conținut între mai multe norme juridice o formează instituția juridică. Aceasta cuprinde totalitatea normelor juridice care reglementează o anumită categorie (o grupă unitară) de relații sociale, generând astfel o categorie aparte de raporturi juridice. De exemplu, normele juridice care reglementează proprietatea formează instituția dreptului de proprietate, cele care reglementează proprietatea personală formează instituția dreptului de proprietate personală.

Unele instituții juridice, având o sferă mai largă, își pot împărți normele în mai multe subgrupe care, la rândul lor, formează și ele o instituție juridică. În cadrul instituției succesiunii putem distinge instituția succesiunii legale și instituția succesiunii testamentare. La fel, în cadrul instituției contractelor se pot distinge numeroase alte instituții care formează un fel de subdiviziuni ale acestora, cum sunt: contractul de locațiune, de furnizare etc. Aceste instituții juridice mai restrânse nu trebuie confundate cu elementele componente ale instituției de drept, concretizate în diferite norme juridice care singure nu pot forma o instituție juridică, întrucât nu reprezintă un gen aparte de relații sociale.

Acesta este cazul instituției căsătoriei - de exemplu - în cadrul căreia distingem numeroase norme juridice care stabilesc condițiile încheierii căsătoriei, nulitatea căsătoriei, efectele căsătoriei, drepturile și obligațiile soților. Nici unul din aceste elemente, nici una dintre aceste norme, luate separat, nu pot forma o instituție juridică.

Instituția juridică poate să grupeze atât norme exclusiv din cadrul unei singure ramuri de drept, cât și din mai multe ramuri de drept, având în acest caz un caracter complex. Astfel, instituția căsătoriei, succesiunii, căilor de atac, grupează norme dintr-o singură ramură de drept, dreptul familiei, dreptul civil, dreptul procesual.

Al treilea element al construcției sistemului de drept, îl formează subramura de drept pe care o definim ca fiind alcătuită din totalitatea instituțiilor juridice care reglementează o categorie mai amplă de relații sociale și care de regulă le găsim grupate sub forma de coduri. Sunt astfel de subramuri de drept: dreptul maritim, vamal, fiscal, execuțional penal, polițienesc, parlamentar, al consumatorilor etc. Existând totodată coduri vamale, maritime etc.

Ramură de drept este cel de-al patrulea element al construcției sistemului de drept.

B. RAMURA DE DREPT

Aceasta reprezintă o grupare mai largă de norme și instituții juridice, care sunt legate între ele prin obiectul lor comun (un anumit complex de relații sociale pe care le reglementează), prin anumite principii comune care stau la baza lor, precum și prin unitatea de metodă folosită în reglementarea relațiilor sociale respective, potrivit intereselor din societatea respectivă.

Structura sistemului apare ca o totalitate complexă și unitară de interacțiuni între ramurile de drept, dar și între acestea și întregul sistem. Astfel deși fiecare ramură de drept își are propriile principii specifice obiectului ei de reglementare, toate aceste principii sunt subsumate principiilor sistemului de drept și se manifestă în deplină concordanță cu esența acestora. În fiecare sistem juridic încadrul lui precum și în fiecare ramură de drept se reliefează unele idei generale și comune tuturor normelor sistemului ori ramurii de drept respective: aceste idei călăuzitoare ale conținutului normelor juridice sunt tocmai principiile de drept.

Studierea sistemului de drept are o mare importanță teoretică și practică. Cunoașterea sistemului de drept îi orientează pe legislatori în procesul de elaborare a normelor juridice și descoperire și să completeze cu reguli de conduită adecvate diferitele domenii ale realității sociale, să elimine normele perimate și să asigure armonia și concordanța principală între normele dreptului în vigoare.

Cunoașterea sistemului de drept este utilă întrucât stă la baza sistemului legislației, fie sub forma incorporării, fie sub forma codificării ei. Totodată cunoașterea sistemului dreptului contribuie la perfecționarea aplicării și interpretării corecte a normelor juridice, atenționând asupra legăturilor și interdependențelor existente între norme și instituții juridice. Și nu în ultimul rând, abordarea sistemică a dreptului, servește unor scopuri științifice și didactice stând la baza clasificării științelor juridice de ramură și sugerând noi piste pentru cercetarea juridică viitoare.

Criterii de structurare a sistemului de drept

O problemă importantă pentru studiul sistemului dreptului este aceea a stabilirii criteriilor care stau la baza grupării normelor juridice în ramuri distincte.

În literatura juridică, majoritatea autorilor subliniază, ca un prim criteriu de grupare a normelor juridice în ramuri de drept, caracterul relațiilor sociale

pe care ramura de drept respectivă le reglementează, considerând că acesta ar fi obiectul reglementării juridice. Cei mai mulți – apreciind că acest criteriu are un caracter obiectiv⁴, iar alții, considerându-l că are un caracter subiectiv⁵.

Trebuie să precizăm, însă, că deși acest criteriu este dominant, totuși el are un anumit grad de relativitate. Problema cea mai complicată, care nu și-a găsit o rezolvare corespunzătoare, constă în faptul că un anumit grup de relații sociale (ceea ce în general se numește obiectul reglementării juridice) devine autonom tocmai pentru că, este reglementat de anumite norme juridice. Așadar, ceea ce se înțelege prin caracterul distinct, unitar, al relațiilor sociale este dat de o anumită categorie de norme juridice.

Alături de criteriul obiectului, a fost propusă metoda pe care statul o alege pentru reglementarea diferitelor categorii de relații sociale și care face ca anumite norme - deși au un obiect comun - să se separe într-o ramură de drept aparte. Prin metodă se înțelege în general modul în care statul acționează asupra unor relații sociale. Astfel, se pot distinge: metoda autonomismului, metoda recomandării, autoritarismul ș.a. Trebuie să subliniem că metoda este privită în literatura juridică, drept un criteriu auxiliar, folosit alături de obiectul reglementării juridice și subordonat acestuia.

Aceeași metodă poate fi folosită de mai multe ramuri de drept și, în același timp, aceeași ramură poate folosi mai multe metode. Astfel, în dreptul civil întâlnim, în general, metoda autonomismului, dar alături de ea apare și metoda autoritarismului care are un caracter categoric, imperativ.

Obiectul reglementării juridice este privit ca un criteriu obiectiv de grupare a normelor juridice în aceste ramuri, iar metoda - un criteriu subiectiv. De aici nu trebuie să tragem concluzia că gruparea normelor juridice în anumite ramuri este un fapt absolut obiectiv, cu totul independent de voința statului, așa cum susțin unii autori.

Ținând seama de obiectul distinct al reglementării juridice (un anumit grup de relații sociale) și de metoda pe care statul o folosește în reglementarea acestor relații, putem avea o reprezentare (cu un anumit grad de relativitate) asupra construcției sistemului de drept.

⁴ A se vedea I.Santai, Introducere în studiul dreptului, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2000, p.132

⁵ A se vedea G.Vrabie, Caracteristici ale sistemului de drept, în Analele științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1997, p. 30.

Delimitarea unei ramuri de drept de alta este o problemă complexă. Greutatea delimitării provine tocmai din faptul că este greu de stabilit care este gradul de diferențiere a relațiilor sociale care să dea posibilitatea ca acestea să fie reglementate de un grup de norme “aparte” și să fie astfel unite într-o ramură de drept. De asemenea, nu este destul de clar și ce înseamnă grup de norme “aparte”.

Pornind de la cele arătate până acum, am putea preciza că **ramura de drept** este un ansamblu relativ distinct de norme juridice, legate organic între ele, care reglementează relații sociale ce au același specific, folosesc aceeași metodă sau același complex de metode.